

הכבר בקו"ע, ולפי"ז יס ליישב קצת דברי הגמ' (ג' ע"ב) דאיתא שם בשלמא כל יחל דנדרים משכח"ל כגון דאמר כבר זו אוכל ולא אכלה, ונתקשה הגרע"א בזה"ש דהא נדר בקום ועשה לא משכח"ל דנדר הוא רק שאוסר החפץ וכו' עיי"ש, ולמש"נ דהאיסור וחילול הדיבור נעשה ע"י התנאי והקונם יחד, משכח"ל דמחוייב לאכול ודפרט היכא שכבר נהנה [שו"ר ברש"ש דכ"כ בקיטור אלא שלא ביאר הדברים, ולהג"ל מבואר].

ועוד יס ליישב בזה קושיית הגרע"א בנזיר (י"א) איך מהני תנאי בנדרים הא כל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי כדאיתא התם, ונדרים א"א לקיים ע"י שליח, וז"ע. ולמש"נ י"ל דתנאי דנדר אינו בגדר תליה ועקירת הדבר אלא הגדרת אופן האיסור באופן זה, והאיסור מורכב מהתנאי והקונם יחד, ועל כן אינו כשאר תנאים דהו

תליה גרידא שבאה לעקור את חלות הדבר, ובעינן למילף מתנאי דב"ג וב"ר, משא"כ תנאי דנדר בכה"ג שאומר יאסר עלי כו"כ אם אעשה דבר זה דהתנאי הוא חלק מהאיסור וכנ"ל אינו אלא הגדרת האיסור, וא"כ בזה דיהיה בשליחות ודו"ק, [יסוד הדברים ידועים בעולם הישיבות בשם הגר"נ פרלוביץ זצ"ל, והרחבנו הדברים הרבה, ושו"מ שדן בזה בארוכה מרן מהרי"ט אלגזי שו"ת שמחת יו"ט סי' ה' ו', בנדר על תנאי שאין בו ממש או שהתנאי לבטל את המצוה או בדבר שא"א לקיימו, ויעו"ש באריכות נפלאה].

ויש ראייה ליסוד דברנו ממש"כ הרמב"ם בשהמ"ז בדין נדר, שהוא כגון שאסר ע"ע פירות אם יעשה דבר פלוני ומדנקטיה בשהמ"ז משמע שכך היא עיקר לורת הנדר, כיון שרצונו לאסור עצמו.

סימן קסז

בענין אינו ראוי מדרבנן אם חשוב אינו ראוי מן התורה

בשחיטה ובשאר מילי

ראויה אינה שחיטה תלי בפלוגתא דאמוראי אם איסור מעשה שבת דאורייתא, דלמ"ד מעשה שבת דאו' אכן פטור על טביחה זו כיון שאסורה באכילה, אבל למ"ד לאיסור מעשה שבת רק מדרבנן הוי שחיטה ראויה ומתחייב על טביחה זו ד' וה' עיי"ש. ובפסקות הטעם מכיון שלגבי דיני התורה הוי שחיטה ראויה ושריא באכילה, שפיר נכלל בקרא דטבחו או מכרו, ואף דלמעשה

הנה שיטת רבי שמעון (ב"ק ע"א ובכ"מ) דשחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה, וילפינן ליה בחולין (פ"ה א') מהך קרא דטבחו טבח והכן, מה להלן שחיטה ראויה [דאכלו מינה האחים] אף כאן שחיטה ראויה.

והנה בכתובות (ל"ד) וב"ק (סס) מבואר גבי גנב ששחט בשבת דדינא לחייבו ד' וה' לר"ש דשחיטה שאינה

אסרוהו רבנן באכילה לא מעלה ולא מוריד לגבי הדינים לאוריינתא.

אבל מאידך גיסא לגבי מלות כיסוי הדם מצינו להיפך, דאף דשחיטה שאינה ראויה לר"ס פטור מכיסוי הדם, וכדתנן בחולין (פ"ה א') להשוחט ונמלאת טריפה או שוחט חולין בעזרה וכו' ר"מ מחייב בכיסוי וחכמים פוטרים, ומבואר בגמ' שם דהך חכמים ר"ס הוא דסבר שחיטה שא"ר לא שמה שחיטה ועל כן פטור מכיסוי, ועי"ס בגמ' דראה רבי את דבריו של ר"ס בכיסוי הדם וסנאו בלשון חכמים, וכן קי"ל, מ"מ משמע מדברי הרמב"ם דגם באופן שהאיסור יהיה רק מדרבנן, נמי פטור מכיסוי מטעם זה, דהנה הרמב"ם פסק (פ"ב משחיטה ה"ג) להשוחט חולין בעזרה או האוכל מחולין שנסחטו בעזרה לוקה מכת מרדות, וכו' המ"מ שם דפסק הר"מ כמ"ד חולין שנסחטו בעזרה לאו לאוריינתא, ומאידך פסק (בפ"ד משחיטה ה"י) דאין חייב בכיסוי אלא דם שחיטה הראויה לאכילה שנאמר אשר יאכל לפיכך השוחט ונמלאת טריפה או השוחט חולין בעזרה אין חייבין לכסות דם שחיטתו עכ"ל, ומשמע דאף דאך מדרבנן אסור פטור מכיסוי, ובגמ' הלא מפורש דהטעם משום דהוי שחיטה שא"ר וכו', ו"כ דהרי גבי טביחה אמרינן דהיכא דאינו אלא איסור דרבנן חייב דיך לזה שם שחיטה, ומאי שנא.

ובאמת בהגהות הגרע"א (ליו"ד כ"ח ס"ב) הביא מהפמ"ג דאפילו טריפות דרבנן פטור מכיסוי הדם דמ"מ אינו בכלל אשר יאכל, ומשמע דכונתו דהכא לא תליא בדם שחיטה וגדריה אלא אם בפועל הוא

בכלל אשר יאכל, ו"כ דהרי בגמ' תלו ליה להדיא בדינא דר"ס דשחיטה שאינה ראויה, ומאי שנא ונהגרע"א שם הקשה ע"ד הפמ"ג דבגמ' מוכח לא כן, דבחולין (כ"ז ע"ב) מבואר דנחורה חייבת בכיסוי למ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת, אף דמדרבנן ודאי אסורה הנחורה, וכן מבואר בחולין (פ"ו א') ו"ע. וקושיא זו קשה נמי לשיטת הרמב"ם דמוכח מדבריו כנ"ל דאף דחושב"ע אסורים מדרבנן פטורים מכיסוי, והכא מוכח דכל שאין איסורו אלא מדרבנן חייב בכיסוי.

והנה הרמב"ם (פ"א מהל' נערה בתולה ה"ה) כתב "היתה אנוסה זו אסורה עליו אפילו מחייבי עשה ואפילו שניה הרי זה לא יאחזה" וכו', וכתב הכס"מ: מ"ס חייבי עשה ניחא דשפיר איכא למימר דבכלל אינה ראויה לבוא בקהל ה', ותניא בפרק אלו נערו (כ"ט ב') ולו תהיה לאשה שמעון התימני אומר אשה שיש בה הויה ר"ס בן מנסיא אומר אשה הראויה לקיימה וכו' ומסקינן דאפילו חייבי עשה אין ראוי לקיימה, אבל שניה קשה כיון דמדאוריינתא שריא אשה שהיא ראויה לו היא. ואפשר דכיון דמדכתיב ושמרת את משמרת מלאו חכמים מקום לאסור שניות שפיר איכ"ל דשניה אימעיטא מולו תהיה לאשה וכו' עי"ס.

ובפשטות דברי הכס"מ תמוהים, דדברי הגמ' (כ"ט ב') מייירי לגבי חיוב הקנס באונס אשה שאינה ראויה לו לכונסה, ומלד שיש תנאי בחיוב הקנס שאינו ניתן אלא במי ששייך בו "ולו תהיה לאשה", ובזה פליגי תנאי איזו אשה אימעיטא, וכל זה לגבי הקנס, ובזה שפיר יס' לדון במי שאיסורו רק

מדרכנן אם יתחייב קנס. אבל לגבי שישאנה א"ל לזה, דכלא"ה כיון שאסורה לו עכ"פ מדרכנן לישאנה א"ל מדרכנן לא ישאנה, ואין צריך לכוללה במיעוטא דאשה הראויה לקיימה, וכן הביא המל"מ בשם מהר"א ששון, והאריך בענין זה.

ועכ"פ מדברי הכס"מ מתבאר דגם לגבי החיוב לישאנה לולא דנתמעטה שניה מולו תהיה לאשה אשה הראויה לו דבזה נתמעטה מהחיוב לישאנה, היה מחוייב לישאנה, ולא היו מעמידים חכמים דבריהם במקום חיוב התורה (כמ"ס המל"מ שם), ואשר על כן ז"ע כיון דרק מדרכנן אסורה איך נתמעטה מאשה הראויה לו, הלא הנך דאסורים רק מדרכנן חסידי ראויין לגבי דין התורה וכמס"נ מהגמ' בכתובות וב"ק דלמ"ד מעשה שבת דרכנן מיקרי שחיטה ראויה, אף דמדרכנן אסור ואיכא לא תסור וכו', וע"כ כיון שאין איסורו אלא מדרכנן אף להתורה הסמיכה את חז"ל לאסור מ"מ מה"ת היתר הוא וחסידי ראוי לגבי דרשות התורה הממעטות דברים שאינם ראויים, ומאי שנא דהכא חסידי אינה ראויה לקיימה.

ובאמת דכלא"ה ז"ע לדברי הכס"מ דלהדיא איתא בגמ' (ל"ו א') שניות כיון דמדאורייתא חזיא ליה אמאי אין להן קנס, והכי מסיק התם, ומוכח להדיא דשניות חסידי ראויות, אלא דכבר תי' לזה המל"מ שם דדברי הגמ' שם קאי לשמעון התימני דדריש מולו תהיה לאשה אשה שיש בה הויה, ובשניה כיון שאינה ערוה אלא מדרכנן תפסי בה קידושין וספיר מקשי דודאי יק לא קנס, אבל לרשב"ם (דכוותיה קי"ל)

דדריש אשה הראויה לקיימה, אימעטא גם שניה כיון שא"ר לקיימה].

והנה הרמב"ן בחידושיו לכתובות (ל"ה ב') דן בהא דממאנת אין לה קנס אף דחסידי נשואה רק מדרכנן, וז"ל: וכ"ת כיון דאירוסין דרכנן הן אמאי אין לה קנס, אמרי דהא קי"ל הפקר בי"ד הפקר, ולא דמי להא דאמרין בשניה דמדאורייתא חזיא ליה אמאי אין לה קנס, ולא להאי דאמרין לעיל (ל"ב א') למ"ד דרכנן מ"ט דרכנן דפטרי, דהתם אע"ג דלא קרי ביה ולו תהיה לאשה מדרכנן לא מפסידה קנס, דהא איכא כמה דלא מינסבן להו ואית להו קנס, והאי דלעיל נמי כיון דטבח חייב ד' וה' אע"ג דאסרוהו עליו בלכתחילה, אבל הכא כיון דתקינן ליה רבנן נשואין כארוסה של תורה היא ואין לה קנס וכו' עכ"ל.

והיינו דתרי גווני איכא, היכא דדיינינן לגבי עצם דינה כגון אם נשואה היא, כיון דמדרכנן היא נשואה דיינינן לה כנשואה לכל דבר, אבל היכא שיש רק תנאי שתהא ראויה לו לנישואין ולא צעי נישואין צפועל כמס"כ הרמב"ן דאיכא כמה דלא מינסבן ואית להו קנס, בכה"ג אף דמדרכנן היא ערוה וא"י לישאנה כגון שניה, אינו אלא כשאר מי שלא נשאה מחמת סיבה נדנית ומחוייב בקנס, דאין חיוב הקנס תלוי בנישואין אלא באפשרותם, ולגבי התנאי דצעינן ראוי שיהא, ספיר חסידי ראוי. וכן לגבי חיוב ד' וה' דלא צעינן אלא שחיטה ראויה, הוי שחיטה ראויה, כיון שאינה אסורה אלא מדרכנן, ועדיין ז"ב דסו"ס אסורה מדרכנן ואינה ראויה ומאי שנא.

[אוצר החכמה]

ונראה לביאור הדברים הוא לגבי תנאי דבעינן ראוי אמנם נחשב צדיני התורה כמי שאין יכול במציאות לישאנה כיון שנאמר לו ע"י חז"ל [ואף התורה סמכה ידם לאסור ולא הוא כאריה רביע עליה גרידא], מ"מ לא חשיב לאסור בהך איסורא מה"ת, דאינה ערוה מה"ת, וה"נ לגבי שחיטה כדבעינן שחיטה ראויה הא לא בעינן שיוכל לאכלה בפועל אלא שיהא שחיטה ראויה [דנכללת בקרא דטבחון], ובאיסור דרבנן נהי דאין יכול לאוכלה בפועל מ"מ אין בטל מזה קם שחיטה כמו באם שחטה גוי או פסול שחיטה אחר, אלא דהוי שחיטה ראויה ובפועל איכא עיכובא בשחיטה דמעוכב מלאוכלה, ועל כן מתחייב ד' וה' דתליין רק בעיקר השחיטה אם הוי שחיטה ראויה, וכן לגבי חיוב הקנס כיון דמדאורייתא חזיא ליה חשיבא ראויה אף דבמציאות יס עיכוב ומנוע מלישאנה, ואף דמדרבנן הוי ערוה, מ"מ כיון שלגבי התורה אינה ערוה וחשיבא רק דבמציאות א"א לישאנה לא אימעטא [לד' רמב"ן] מאשה הראויה לו. וכ"ז לגבי תנאי דראוי, אבל באופן שחסר בעיקר המחייב בכה"ג אף אם הוא מדרבנן סו"ס מדרבנן יפטר, ועל כן בממאנת דמדרבנן נקואה היא ואין כאן נערה בתולה חסר בעיקר המחייב ולא רק בתנאי החיוב, דכל חיוב הקנס מתחיל רק מכח שעשה כן בנערה בתולה, והכא אינה בתולה.

ולמדנו מדבריהם ב' גדרים בדבר זה, חדא דבאמת מילי דרבנן חשיבי כלפי דינים דאורייתא דאינם ראויים בפועל לאכילה או לנישואין, אבל לא דיך בהם

איסור כמו האיסור עצמו, דשניה דרבנן אינה ראויה לנישואין גם כלפי דינים דאורייתא אבל אינה ערוה, וכן בשא"ד. ועוד למדנו דיך חילוק בין אם דנים על עיקר המחייב לבין תנאי מן האל, דכשדנים על עיקר המחייב דנים בעצם דין הדבר מהו ולכן גם אם מדרבנן הוא כן, חסר בעיקר המחייב, וכגון ממאנת דנערה בתולה הוי עיקר המחייב ולכן גם אם מדרבנן אינה בתולה אין חיוב קנס, אבל לגבי חיוב ד' וה' דיך תנאי שיהא השחיטה ראויה לאכילה בכה"ג חשיבא ראויה אף דבפועל איכא עיכובא מלאכול וכמס"נ.

ולפי"ז נראה דכל היכא דבעי שיהא ראוי לדבר יס לעיין בו אם בעינן שיהא ראוי בפועל ממס, וכל שמעוכב בפועל נמי מגרע צדינו, או דבעי רק שיהא ראוי מאל הדין כגון שהשחיטה מאל עצמה תהיה בלא חסרון, ולא איכפ"ל אם בפועל יס עיכוב ואיסור לאכילה, כל שאינו מן השחיטה, והנפ"מ בזה למילי דרבנן, דחשיבי דאינם ראויים בפועל לגבי דינים דאורייתא, ואם בעינן ראוי בפועל גם זה הוי עיכובא.

ועפי"ז יס ליישב דינא דכיסוי הדם, דנראה דגבי כיסוי הדם אינו דין דבעינן רק שחיטה הראויה אלא בעינן היתר בפועל, דהרי עיקר הדין דבעינן שחיטה ראויה בכיסוי הדם נלמד מקרא דאשר יאכל וכמס"כ הרמב"ם, והיינו דבעינן ראוי לאכילה, וכיון דבעינן ראוי בפועל גם איסורים דרבנן מעכבים בזה כיון דבפועל א"ר לאכילה, ושאני הכא משאך דוכתין דכיון דכתיב אשר יאכל ידעינן דבעינן שחיטה

ראויה בפועל [אמנם כ"ז] מקום דבעינן שחיטה ראויה, ונתחדש הכא טפי דבעי ראויה בפועל, אבל למ"ד דשחיטה שא"ר שמה שחיטה חייב כזכור הדם אף בשיט איסור לאורייתא כמבואר בגמ' דבשוחט ונמלאת טריפה וכדו' תליא בפלוגתא, ול"א דכתיב אשר יאכל ובעינן היתר אכילה, שהוא רק תנאי בשחיטה ראויה].

ולפי"ז מיושבים נמי דברי הכס"מ, דבדאי בהך דרשה דבעינן אשה הראויה לו ונקט הכס"מ דקאי גם לגבי ע"ס החיוב לישאנה, דודאי דבעינן ראויה בפועל, דהרי חיובו לישאנה בפועל וכל שא"י לישאנה ולקיים מקרא זה איתמעט, ולכן אף דאסורה רק מדרבנן סו"ס אינה ראויה בפועל היא ולא נאמר עליה ולו תהיה לאשה, ורק באופנים ללא בעינן ראוי בפועל רק שלא יהיה איסור מסוים אמרינן דבאיסור דרבנן שפיר הוי ראוי, דהעיקוב בפועל אינו נחשב ע"ס האיסור.

ועוד י"ש ליישב באו"א לפמ"נ דיש חילוק בין תנאי לעיקר המחייב, ונראה דגבי כיסוי הדם הא דבעינן בשחיטה שמהא ראויה לאכילה נראה דאינו תנאי גרידא שיתקב שחיטה וכמו ד' וה', אלא עיקר חיובו בראוי לאכילה, דהרי אין כתיב ביה שחיטה כלל אלא "אשר יאכל" דמיניה ילפינן דבעינן ראויה לאכילה וכמ"כ הרמב"ם, ונמלך דאינו תנאי גרידא אלא עיקר המחייב הוא אשר יאכל שיש כאן ראויה לאכילה, והוי כמו בעולה מדרבנן דסו"ס אין כאן נערה בתולה, ועל כן גם

באיסור דרבנן פסק הרמב"ם דפטורה מכיסוי דסו"ס שחיטה זו אינה ראויה בפועל לאכילה, וא"כ פסקי הרמב"ם. [והא דהקשה הגרע"א מדברי הגמ' גבי נחורה יעויין להלן].

ועפי"ז נראה ג"כ דדברי הכס"מ, דכיון דנקט דגם לגבי החיוב לישאנה נאמר כללל דולו תהיה לאשה אשה הראויה לקיימה, ולא דבכה"ג רק אינו יכול בפועל לקיים מצות התורה לישאנה, אלא דבכה"ג הופקע מחיובו וכל עיקר החיוב לישא דוקא נערה בתולה וכו' ושראויה לו, על כן כיון דמדרבנן עכ"פ אינה ראויה לו אימעטא מקרא זה, ואין עליה כלל מצוה לישאנה [ולא חשיב דהעמידו דבריהם כיון דאיסורי דרבנן י"ש להם אסמכתא מן התורה וכו' אוצר החכמה במ"ס הכס"מ].

ובזה נראה לבאר דברי הגמ' ציומא (ע"ד א') דמוכחינן דאין לומר דכל דאית ליה היתר מן התורה קא חייל קרבן שבועה [כגון חזי שיעור למ"ד דרבנן], מדתנן שבועת העדות אינה נוהגת אלא בראויים להעיד, ופליגי אמוראי בזה דלר"פ ממעט מלך דפסול מה"ת אבל משחק בקוביא כיון דמדאורייתא חזי ורבנן הם דפסלוהו חיילא עליה שבועה, ורב אחא בר יעקב סבר דאף דמדרבנן נפסל סו"ס כיון דאינו ראוי להעיד לא חיילא עליה שבועה, ומוכח מראש"י דאף דמדרבנן פסול לא חיילא עליה שבועה, וה"נ לא ליחול עליה שבועה. ודחי הגמ' שאני התם דאמר קרא אם לא יגיד והאי לאו בר הגדה הוא כלל עי"ש.

איסור ממס איכא עליה מן התורה, וספיר
חיילא עליה שבועה.

¹²³⁴⁵⁶⁷

ולפי הנ"ל ל"ל דר"פ דסבב דמשחק בקוביא
חיילא שבועה עליה סובר דפסול
דרבנן לא חשיב לגבי דיני התורה אפילו אינו
ראוי בפועל, ולגבי דיני התורה נדון ככשר
לעדות. ואכן ראיתי במשנת ר' אהרן (חולין
סי' ה') שהאריך לבאר כן מח' ר"פ וראב"י
אם דינים דרבנן נדונים כאינו ראוי ביחס
לדיני התורה עי"ש, ובזה תירץ דברי הגמ'
דמבואר דנחורה למ"ד אין שחיטה לעוף
מה"ת חייבת בכיסוי, אף דמדרבנן אסורה
וכמסה"ק לעיל. ולפי"ז י"ל דהך סוגיא אזלא
כר"פ ולכן אף דגבי כיסוי הדם אפילו כשא"ר
בפועל לאכילה פטור מכיסוי, דילפינן מאשר
יאכל, מ"מ לר"פ ל"ח שאינו ראוי,
ומדאורייתא חייב בכיסוי. אבל הרמב"ם
דפסק (פ"י משבועות ה"א) כראב"י, ספיר
פסק דכל כה"ג הוי אינו ראוי, וממילא
פטור מכיסוי כמס"נ, ועי"ש עוד שהאריך
בזה.

ונראה בביאור השקלא וטריא, דמתחילה
מוכיח דאף דרק מדרבנן פסול
חשיב אינו ראוי להעיד, וחזינן דגם לגבי
דינים דאורייתא נדון כפסול, וה"נ יחשב
כאיסור גם לגבי דינים דאו' ולא יחול עליו
שבועה. ודחי הגמ' לפי החילוק הנ"ל, דלא
דמי כלל, דהתם הא דבעינן ראוי להגדה
הוא מעיקר המחייב, דהא כל חיובו הוא
על כל שלא בא להגיד ונשבע שאינו יודע,
ועל כן גם אם מדרבנן אינו ראוי סו"ס אין
כאן עד, והוי כממאנת דמדרבנן היא נשואה
ואין כאן בתולה, ואינו תנאי גרידא, אבל
בדין זה דאין השבועה חלה על האיסורים,
דהוא תנאי בשבועה כמו דבעינן מילתא
דאיתא בלהבא או בלהרע או להיטיב, ושאר
תנאי השבועה, בעינן נמי שהדבר לא יהא
אסור כבר ומושבע עליו, ולא דלא שייכא
שבועה על האסור לו כלל וזהו ראיה
דבכולל חייל, בזה ספיר אמרינן כיון
דמדאורייתא היתר הוא חיילא עליה שבועה
דחשיב ראוי, אף דמדרבנן אסור, דהאיסור
דרבנן רק גורם לו שאינו ראוי בפועל ולא

¹²³⁴⁵⁶⁷

¹²³⁴⁵⁶⁷

סימן קסח

בענין הזמה ונאמנות העדים האחרונים טפי מהראשונים

עדים הזוממים דהיו במקום אחר, ואינם
מעידים להכחיש העדות עצמה, וביטול
העדות נעשה ממילא על ידי בית דין כיון
שיודעים שהעדים לא ראו את המעשה דהיו
במקום אחר בשעה זו, ואדרבה, כל היכא
שאין העדות בדרך זו אינה בכלל דינא
דהזמה.

בטור (חו"מ סי' ל"ח) כתב דהא דהאמינה
תורה לעדים המזימים יותר
מהראשונים ולא הוי כהכחשה דתרווייהו
שוין, לפי שמעידים בגופן של עדים. ונראה
מוכח מכמה מקומות דאין זה רק טעם
הנאמנות, אלא הכי הוא עיקר גדר תורת
הזמה, דוקא באופן שמעידים על גופם של